

Cooperació cultural

Alfons Martinell

PID_00147963

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Índex

Introducció.....	5
1. Polítiques culturals en l'escenari internacional.....	7
2. Nous reptes per a les polítiques culturals.....	14
3. Interdependència entre <i>localitat</i> i <i>globalitat</i> en l'àmbit de les polítiques culturals.....	15
4. Dimensions de la cooperació cultural internacional.....	18
Resum.....	22
Bibliografia.....	23

Introducció

És clar que els reclams d'un món globalitzat exigeixen que les polítiques culturals sàpiguen respondre i adaptar-se a nous escenaris i reptes. En aquest mòdul veurem els elements als quals han de respondre les polítiques culturals davant d'aquestes noves configuracions de l'entorn, i també els aspectes que no s'han de perdre de vista quan l'objectiu és situar les polítiques culturals en l'escenari actual. Aquest panorama ens portarà cap al concepte de cooperació, exposada a partir de la idea de cooperació en forma de diàlegs que les polítiques culturals estableixen amb diversos àmbits i agents. La idea de diàleg ens ajudarà a entendre la potencialitat que significa el fet que les societats i els agents es coneguin i dialoguin, de manera que esdevenen actors protagonistes del diàleg entre cultures, base indispensable de la cooperació. Per aquest motiu, les nocions de cooperació i diàleg aniran paral·leles en la primera part d'aquest mòdul, a partir de la idea que totes dues han d'adquirir sentit i pes en el camí necessari dels acords polítics i socioeconòmics, com també entre els actors públics, privats i de la societat civil de les regions.

Més endavant farem un recorregut des de l'àmbit local fins al global, i situarem la noció de cooperació en els diversos nivells que podem trobar entre aquests dos extrems. Exposarem diferents aportacions per a la reflexió que ens ajudaran a reconèixer la importància que té el fet d'innovar i obrir nous espais de diàleg i treball conjunt entre els agents socials, i també en diversos àmbits territorials o de representació de la ciutadania.

Per mitjà d'aquest recorregut arribarem a la definició de *cooperació cultural*, després d'haver integrat una sèrie de reflexions que ens situaran en un concepte més ric i complex que va molt més allà de la idea d'ajuda o intervenció vertical d'un país a un altre o d'una entitat cap a un agent en particular, que podria ser la idea més immediata quan pensem en cooperació cultural, però que no es correspon ni amb les exigències ni amb l'escenari actual.

1. Polítiques culturals en l'escenari internacional

"El que es canvia no és un segle, sinó una civilització" deia Saramago per recordar-nos la transcendència dels canvis, entre els quals els culturals, que les nostres societats viuen els últims anys. Els responsables i experts en cultura consideren que hi ha un gran canvi allà on les polítiques culturals es troben en una cruïlla, crisi o desconcert davant l'evolució de l'impacte del desenvolupament científicotecnològic, la crisi en els sistemes econòmics i els canvis culturals i l'augment dels dèficits democràtics que dificulten la reducció de bretxes en l'accés a la cultura i la reducció de la pobresa. Com a resultat de tots aquests processos hi ha canvis culturals que estan motivats pel que Z. Bauman defineix com un **augment considerable de la mobilitat**, tant en l'aspecte socioeconòmic com en les enormes possibilitats de circulació d'amplis sectors socials, gràcies a l'accés als grans aparadors d'informació i comunicació o davant d'una mobilitat en cerca del benestar, la seguretat i l'accés a un mercat de treball cada vegada més internacional.

Aquests canvis, tan analitzats críticament des de diferents disciplines o teories de la cultura, troben grans dificultats d'assimilació i de translació a propostes més operatives en el sector cultural que permetin aportar elements de sortida a aquest desconcert o crisi.

És evident que les polítiques culturals es troben en aquesta confusió perquè han incidit sobre els pilars de les expectatives que s'hi havien posat, tant per part dels organismes internacionals com pels estats nació.

D'altra banda, la creixent mundialització ha sorprès unes polítiques culturals desproveïdes que no tenien prou solidesa ni eines per a afrontar aquests processos tan complexos. Únicament les grans corporacions transnacionals de la indústria cultural, aprofitant una dinàmica de globalització dels mercats, han sabut situar-se en aquests fluxos alterats per les repercussions d'Internet i la societat en xarxa. Tanmateix, les estructures clàssiques de l'estat nació no han trobat un lloc davant la seva pròpia crisi i davant els efectes tan ràpids d'aquests processos.

Per a tractar aquesta transformació cal recuperar un cert protagonisme de l'acció cultural davant del desbordament d'aquestes situacions. Les polítiques culturals han de mantenir capacitats de diàleg molt més àmplies amb sectors molt diversos de la societat i, principalment, amb altres agents de la vida social als quals el sector cultural tradicionalment no s'havia adreçat fins ara. En aquest sentit és necessària una capacitat de reflexió i reconsideració d'alguns dels postulats clàssics que fins avui han prevalgut en la reflexió cultural.

Nota

Aquest text es basa en un text inicial presentat en el II Campus Euroamericà de Cooperació Cultural, OEI, 2001.

D'alguna manera es podria plantejar una certa refundació dels conceptes clau de les polítiques culturals davant del nou paper de la cultura en una societat cada vegada més globalitzada i interdependent.

Davant d'aquests canvis i perplexitats de trànsit de segle és recomanable un esforç de reflexió, com ens proposa Carlos Fuentes: "tot queda per reformar, tot queda per reconsiderar".

Les polítiques culturals del segle XX han assolit molts avenços i efectes, fruit de transformacions socials molt importants, que es poden concretar en els aspectes següents:

- En primer lloc s'ha aconseguit la recuperació del concepte de política cultural, segrestada pels principis autoritaris i feixistes, cap a una visió més democràtica, més plural i pública¹, entenent que les polítiques culturals no corresponen únicament al poder de l'estat sinó que els diversos agents culturals també poden assumir responsabilitats i aportacions, diferenciant la política cultural pública d'estat d'altres polítiques culturals.
- D'altra banda, el concepte de polítiques culturals s'ha anat incorporant gradualment al camp de reflexió de les polítiques públiques i als postulats de l'estat de benestar, o un estat més social que assumeix la cultura com a competència pública. Aquesta voluntat s'ha configurat a partir de la proclamació en els articles de les diferents constitucions i l'establiment de lleis específiques en aquest camp. Aquestes formes busquen una articulació entre la defensa dels valors col·lectius de la cultura evitant abandonar-los, sense cap regulació, a mans de la individualitat o únicament del mercat. En aquest sentit, és important el paper de les polítiques culturals, juntament amb altres polítiques que han marcat els grans canvis en la nostra societat i el camí cap a la modernitat, com ara les polítiques educatives, les polítiques socials, les polítiques sanitàries, etc.
- Els canvis econòmics i socials converteixen una part de la cultura en un bé consumible, amb l'emergència d'un mercat significatiu de demanda i consum en el camp cultural que ha motivat l'expansió d'unes indústries i empreses culturals que responguin a aquestes noves necessitats. Aquest sector privat ha desenvolupat noves estratègies a partir de les noves possibilitats que els oferien la incorporació dels avenços tecnològics, com ara la indústria del cinema, els mitjans de comunicació, la música, l'edició, etc.
- L'augment de participació de la ciutadania en la cultura ha provocat l'estructuració social de la comunitat en forma d'organitzacions i institucions que, des de la societat civil mateix, sense ànim de lucre i al marge de les estructures de l'estat, han consolidat un tercer sector com a agent cultural que ha incorporat grans iniciatives i una dimensió nova al dià-

⁽¹⁾Unesco. Mundicult, Mèxic, 1982.

leg entre l'interès general i el mercat. L'emergència i el desenvolupament d'aquest tercer sector cultural és un dels fenòmens més importants que s'estan desenvolupant de l'àmbit local a l'àmbit global ja que ha generat la presència d'un nou actor, que fins ara no s'havia considerat, amb la qual cosa permet un desenvolupament, impacte i extensió superiors de les polítiques culturals gràcies a la col·laboració d'aquest sector social. Aquest procés és incrementat per l'existència de xarxes socials que interaccionen i comuniquen amb una gran rapidesa en els espais de la web.

L'efecte d'aquestes polítiques culturals, l'augment dels seus agents i el desenvolupament de polítiques de democratització de la cultura i implementació territorial han generat un procés de més presència de la cultura en les nostres societats i, principalment, un increment de la pràctica cultural i un augment de creadors i artistes que participen des de diferents llenguatges en la vida cultural dels seus contextos.

Però, malgrat aquestes evidències, no hem pogut escapar de moltes contradiccions que la cultura manté, com ens recorda G. Steiner, amb referència al nazisme.

"¿Por qué las humanidades, en el sentido más amplio de la palabra, por qué la razón de las ciencias no nos han dado protección alguna contra lo inhumano? ¿Por qué, efectivamente es posible tocar Schubert por la noche y marchar por la mañana a cumplir en sus obligaciones en el campo de concentración? Ni la gran lectura ni la música, ni el arte han podido impedir la barbarie total. A menudo han proporcionado un decorado, una «floritura», un hermoso marco para el horror."

Lectura recomanada

G. Steiner (2000). *La barbarie de la ignorancia* (pàg. 58-59). Madrid: Muchnick.

Aquest advertiment manté una gran actualitat i ens obliga a plantejar-nos una visió molt més crítica de la cultura i una alerta per als seus navegants amb relació a les bondats i les contradiccions que tenen. No podem oblidar que una gran part dels conflictes contemporanis del planeta, amb resultat d'enfrontament bèl·lic, tenen una arrel o dimensió cultural i aquestes realitats esdevindran un marc d'acció en què la cultura haurà d'operar i articular-se per trobar-hi un espai, que ja no estarà en la comoditat d'una pràctica dominada i aïllada d'una elit il·lustrada.

Malgrat aquest preàmbul, que no pretén alarmar sinó, al contrari, situar una nova fisonomia del treball cultural, a continuació plantejarem un conjunt de reflexions fetes amb l'objectiu de superar l'aïllament, de vegades crònic, del sector cultural de la seva dimensió internacional, i la lluita contra l'endogàmia del mateix sector, que es converteix en l'element més negatiu de les nostres polítiques culturals. Aquestes reflexions estan fetes a manera de **diàlegs** que les polítiques culturals poden emprendre per a situar-se d'una manera més clara en la seva realitat contemporània.

1) En primer lloc hem de reclamar un **diàleg de la cultura amb la política**², és a dir, repolititzar l'escena cultural tant pels problemes i les posicions que trobem a prop com pels efectes de la mundialització. Hi ha la necessitat d'una nova contextualització de les polítiques culturals que permetin superar els esquemes clàssics de les relacions entre *territori* i *política* per trobar una nova manera d'identificar les necessitats socials de la cultura, l'interès general i, per tant, redefinir un nou concepte de servei públic. La cultura ha d'aportar la seva visió de la democràcia, el concepte de ciutadania o la participació cultural com a objectiu i missió finalista de les polítiques culturals. En aquest sentit advoquem per un intercanvi més destacat amb els problemes polítics reals, i defugir l'aïllament dels sectors creatius o les posicions tecnocràtiques que s'han adoptat en moltes estructures de les nostres polítiques culturals, per entrar en un diàleg amb la política i amb la democràcia, és a dir, amb la ciutadania, i poder aportar aquesta dimensió cultural a la política tan necessària en el moment actual.

⁽²⁾Utilitzem el concepte de política en un sentit ampli; no tractem de partits polítics o de les estructures de poder governamental, sinó de la resposta de la societat als problemes contemporanis.

2) En segon lloc, el foment del **diàleg de les polítiques culturals amb els valors propis de la cultura**, amb la integració d'altres d'emergents que procedeixin de reflexions més àmplies. El desenvolupament dels drets humans aporta una visió del concepte de la ciutadania que requereix aprofundir en el que alguns autors han anomenat *drets de tercera generació* o *drets especialitzats*. Hem observat que s'han anat perfilant i acordant unes noves declaracions dels drets culturals que especifiquen i orienten actualment cap on volem desenvolupar uns aspectes concrets dels drets humans. En aquest sentit, les declaracions i la interpretació dels drets culturals adquireixen una importància enorme pel poc desenvolupament que tenen i per la transcendència que representen a l'hora de posar en mans de la ciutadania la capacitat d'exercir els seus drets a partir del reconeixement de la llibertat cultural.

Lectures recomanades

Drets culturals i desenvolupament humà a: 00-DCulturales.pdf.

Lectura de la Declaració de Fribourg a: esp-declaration.pdf.

Així mateix, adquireixen més importància quan s'evidencia que el benestar i la qualitat de vida ja no són un bé nacional, sinó que els problemes socials i el benestar es plantegen com a problemes supranacionals, ja que l'ésser humà és ésser humà independentment del lloc on sigui o es trobi. El dret a la cultura i a la participació cultural es converteix en un dret que va més enllà del marc o de les garanties que l'estat nació pot assegurar, i requereix un compromís de la comunitat internacional.

Lectura recomanada

Vegeu el pacte 1 de la Declaració dels drets econòmics, socials i culturals a: 0014DESC.pdf.

En aquest diàleg de les polítiques culturals amb els seus valors trobem noves capacitats de cohesió i consens que en aquest moment són necessàries en la complexitat de la societat en què vivim. Aquests valors no responen únicament a la tradició o a la memòria col·lectiva, sinó també a la formulació de noves respostes per a nous problemes o, dit d'una altra manera, nous valors per a noves realitats.

3) Actualment no podem entendre un nou concepte de ciutadania cultural sense establir un **diàleg ampli amb altres polítiques** que incideixen directament o indirectament en el sector cultural, o tenen una gran influència en el benestar, en la qualitat de vida, en la vida en comú i en la vivència de l'espai públic. Ens referim al fet que les polítiques culturals, sortint de la seva pròpia dinàmica, han de dialogar amb les polítiques educatives, econòmiques, socials, d'ocupació, de lluita contra l'exclusió, etc. i establir una capacitat d'interlocució per a rebre d'aquestes polítiques les seves dimensions al desenvolupament i al benestar cultural. De la mateixa manera, hem de valorar les aportacions de la cultura a aquestes polítiques per a dinamitzar sinergies i per a implementar formes integrades de desenvolupament en els seus entorns.

4) Les polítiques culturals han d'establir un **diàleg amb algunes de les contradiccions entre territori i identitat cultural**. En aquest sentit, entenem que una política cultural ja no es pot limitar a un territori administratiu, sinó que adquireix una importància més enllà de les fronteres, un diàleg cultural transfronterer amb les polítiques culturals dels no-territoris o les cultures deslocalitzades, tenint en compte la gran importància que ha adquirit la mobilitat i l'existència de grans poblacions d'emigrants en altres regions que mantenen una vida i presència cultural que no correspon a una imatge homogènia entre *cultura* i *territori*. Aquesta ruptura del principi "territori igual a una identitat cultural", que s'expressa de manera més contundent a les ciutats, obliga a tenir una visió molt més àmplia del diàleg intraterritorial o intranacional com un element fonamental per a unes polítiques culturals orientades a tota la ciutadania, amb independència del lloc d'on s'és o procedeix. En aquest mateix sentit, en les comunitats receptores de fluxos d'emigració, les polítiques culturals han de desenvolupar diàlegs amb els nous ciutadans que, per motius socials, econòmics o de seguretat, es traslladen a altres realitats, les quals configuraran teixits socials molt diversos en què s'hauran d'articular respostes a necessitats culturals diferents. El diàleg amb aquesta nova ciutadania cultural no es pot establir si no és a partir del reconeixement mutu, i no únicament a partir d'estratègies d'integració o assimilació.

5) Les polítiques culturals no són solament les polítiques de l'estat sinó també polítiques que tenen tots els agents culturals que hi intervenen socialment. Per tant, les polítiques públiques en l'àmbit de la cultura han de trobar **nous sistemes de gestió**, articular la seva acció amb altres agents i compartir-hi els aspectes que són d'interès general, que aportaran la seva participació i un avenç democràtic important. Aquest diàleg amb els altres agents culturals ha de superar l'arrogància o prepotència de les estructures de l'administració pública per evolucionar a formes de cogestió de sistemes complexos entre agents que requereixen la realitat dels sistemes culturals avançats. En aquest sentit, el reconeixement de l'altre agent com a actor social, i la definició de la funció que aconsegueix en el conjunt, és un element molt important de les noves generacions de polítiques culturals, en què no es poden deixar molts d'aquests aspectes

Web recomanat

Cultura, educació i cooperació al desenvolupament a: <http://www.catedraunesco.udg.com/seminario4/>

únicament a la inèrcia o a la dinàmica dels mateixos agents. En aquests nous escenaris caldrà establir consensos i articulacions que permetin un desenvolupament més integrat i més divers de l'acció pública en la comunitat.

6) El diàleg permanent amb els altres agents comportarà un **nou concepte del servei públic**. Les polítiques culturals han de fer una autocrítica sobre el concepte de l'interès general que han aplicat fins avui, i en aquest camí han d'establir diàlegs amb el mercat, amb la societat civil i amb nous valors que han de permetre i fomentar una acció pública des de moltes instàncies, compartint el protagonisme i la responsabilitat amb sectors socials més amplis. Aquests nous models han d'intentar assolir una participació més àmplia aportant una democratització i una legitimitat més grans a l'acció cultural, garantint la diversitat i evitant que la cultura sigui dominada per una minoria.

7) Aquests diàlegs, com dèiem abans, no es podran dur a terme únicament en els àmbit local o nacional, i reclamen una **presència en una societat globalitzada**. La mundialització de molts processos culturals requereix que les polítiques locals, regionals i nacionals estableixin un diàleg amb l'àmbit internacional per a incorporar-se a una nova forma de diplomàcia establint relacions, contactes i intercanvis amb altres realitats i contextos. Aquesta obertura crearà un camp de tensions i conflictes amb la mateixa realitat, i amb certes estructures estatals que no poden donar resposta, ni controlar, tot el ventall de noves interaccions que aquests escenaris possibiliten. Com diu Manuel Castells, l'àmbit estatal és massa petit per a l'àmbit global i massa gran per a l'àmbit local, que d'alguna manera estableix una voluntat d'un estat que no intervingui tant i deixi a l'àmbit local un protagonisme en el camp del global.

8) En aquests diàlegs no podem oblidar que els creadors són un sector significatiu i imprescindible en les polítiques culturals i, de vegades, no troben les formes per a la interlocució amb el camp de les polítiques culturals. Aquestes han de valorar la importància d'un **diàleg obert i lliure amb els creadors** i que aquests puguin aportar les seves visions, perspectives i significats a la construcció d'unes polítiques culturals en què els processos creatius, la innovació i la ruptura siguin eines fonamentals per a la cerca de les necessitats culturals de la contemporaneïtat. Aquest diàleg ha d'evitar la concepció i gestió d'unes polítiques culturals totalment aïllades dels processos creatius i artístics, dissenyats i elaborats des de posicions pragmàtiques i tecnocràtiques, sense comptar amb la gran empenta que les arts poden aportar a la visió d'una cultura plural i arrelada entre la memòria i la contemporaneïtat.

En aquest sentit, proposem una posició de diàleg entesa com la capacitat d'establir connexions amb altres agents i realitats, establint unes polítiques culturals obertes a la interacció i influència amb un gran nombre de factors i variables que poden incidir, enriquir i dimensionar la cultura com una eina al servei de la ciutadania i de la democràcia.

Per a aquesta finalitat el diàleg és bàsic per al desenvolupament de la diversitat cultural, que la Unesco ens ha proposat com un repte per a aquest nou segle, i per a la defensa de les llibertats culturals de tots els ciutadans; uns nous valors i drets per a la cultura, unes noves formes d'organització, unes noves bases de justificació de l'acció de la cultura considerant la interrelació que té amb aquests amplis factors.

Per a això, els responsables de les polítiques culturals que actuïn tant en l'àmbit local com en l'àmbit nacional han d'adquirir una nova dimensió del concepte de responsabilitat pública, i facilitar la participació de la població en la gestió dels interessos culturals, per la qual cosa haurem de mantenir diàlegs i assumir la integritat que es desenvoluparan en un marc de franquesa i comprensió mútua.

2. Nous reptes per a les polítiques culturals

Les polítiques culturals del segle XXI s'han d'enfrontar a aquests nous reptes amb una actitud de cerca de noves solucions per a nous problemes, construint respostes a noves necessitats culturals, les quals evolucionen, canvien i es configuren d'una manera molt ràpida i amb certes dificultats de trobar en el sector cultural la resposta que la ciutadania o les noves generacions demanen.

La no-intervenció o regulació de les polítiques culturals comporta deixar tot el pes de les respostes a noves necessitats, a la construcció d'una demanda en els mercats, i no a la configuració d'una cultura com una eina d'educació de la ciutadania, la construcció d'una capacitat crítica al servei de l'opció i la llibertat cultural dels individus. En aquest sentit, la reflexió sobre polítiques culturals adquireix una dimensió molt més política, o com dèiem al principi, repolititzar la cultura per a sortir de l'engany que certes tendències basades en la gestió eficient dels nostres recursos ens han portat a una visió molt tecnocràtica de les polítiques culturals i no tant al servei d'aquesta dimensió com a defensa dels valors fonamentals o dels valors i drets culturals. Aquesta nova perspectiva és un canvi important que ens reclama la societat, i és en aquests espais i continguts on les polítiques culturals podran adquirir centralitat i protagonisme en la mesura que sàpiguen posicionar-se i buscar recursos per a aquest nou fi.

Actualment alguns d'aquests problemes es presenten d'una manera evident; tot i així, el sector cultural, malgrat que els diagnostica, segueix ancorat en un funcionament i en una inèrcia que no li permeten canviar les articulacions pròpies i treballar amb diàlegs, llenguatges i conceptes variables diferents que possibilitin el fet d'entrar en aquest món dur en què els problemes són molt més integrals i que el principi de complexitat reclama la participació de tots els subsistemes al servei del bé comú. Un diàleg amb la ciutadania és un diàleg de la cultura amb la política.

3. Interdependència entre *localitat* i *globalitat* en l'àmbit de les polítiques culturals

A ningú no se li escapa la importància de la dimensió cultural en la major part dels conflictes i tensions en l'àmbit dels escenaris internacionals, com en la vida de les nostres grans ciutats. Aquest fet ha obligat a una nova lectura o mirada de les ciències socials als fenòmens culturals, a estudiar-ne les repercussions i a cercar solucions als nous problemes plantejats.

Aquest tema es podria tractar des de perspectives diferents, de les quals prenen diversos aspectes que es poden incorporar o tenir en compte en l'elaboració de polítiques o plans d'acció a partir d'algunes reflexions i propostes.

Els **processos de globalització** i la **crisi de l'estat nació** han generat nous escenaris geopolítics que incideixen tant en les relacions socials com en l'estructura del seu funcionament. Les repercussions socioeconòmiques provoquen una mobilitat i un desplaçament més grans a conseqüència dels desequilibris econòmics i l'augment de la inestabilitat i la pobresa en algunes zones del món. La mobilitat s'ha dirigit als països de l'anomenat *nord* i, principalment, a les grans zones urbanes que s'estan desenvolupant en tots els continents. Aquestes noves realitats tenen unes repercussions immediates que no responen a les previsions clàssiques i es poden resumir en les següents:

- 1) Recepció d'un gran nombre de persones procedents d'altres cultures que constitueixen unes noves realitats multiculturals en els països i ciutats d'acollida.
- 2) Impacte d'aquesta mobilitat en les estructures dels serveis públics locals: educació, sanitat, serveis socials, habitatge, etc., que en la consideració dels drets ciutadans totes les societats han de posar a disposició de la nova població.
- 3) Dificultat de les comunitats autòctones d'acceptar aquestes noves poblacions que no coincideixen amb els seus antecedents culturals i no responen a la mateixa identitat i memòria col·lectiva compartida.
- 4) D'alguna manera hem d'acceptar que aquests desplaçaments generen la ruptura d'un equilibri de convivència, de la mateixa manera que incorporen una nova possibilitat de relació i intercanvi.
- 5) Les identitats culturals uniformadores es veuen alterades per la incorporació d'altres cultures en la vida ciutadana que portarà a noves realitats d'interacció cultural. De la mateixa manera, la necessitat d'interlocució entre comunitats

culturals esdevé cada vegada més necessària, però té grans dificultats a causa de problemes socials, jurídics o d'estructuració social dels grups culturals emigrants.

En aquests nous contextos, la vida local adquireix una gran importància davant els fenòmens de la globalització, i estableix una nova agenda de les seves polítiques d'acord amb les noves realitats. Les polítiques de proximitat responen a les necessitats més reals, malgrat els grans fluxos de la societat de la informació, ja que la major part dels aspectes més importants de la vida del ciutadà es produeixen en l'àmbit local i no en l'internacional.

En aquest sentit, podem afirmar que la cultura adquireix importància quan és capaç d'aportar una plusvàlua a la vida social i convertir-se en una eina al servei de la cohesió social i la convivència. Algunes de les bones pràctiques en aquest camp es poden resumir en els aspectes següents:

- Reforçament i equilibri de la identitat cultural mitjançant intervencions que sostinguin la memòria col·lectiva en contacte amb la contemporaneïtat.
- Foment del respecte a noves identitats capaces de construir noves realitats culturals fruit d'aquest contacte i mestissatge.
- Contribució a la participació política per mitjà de les plataformes culturals com a laboratori d'experiències, a partir de sistemes de cogestió que faciliten les mateixes característiques d'alguns àmbits de la cultura.
- Recuperació i ús de l'espai públic com a expressió de la convivència a partir de les pràctiques expressives i les confluències de diferents grups culturals.
- L'acció cultural i la seva projecció representen un suport directe i indirecte a la indústria, l'empresa i l'artesanía cultural d'àmbit local com a motor de desenvolupament socioeconòmic.
- Projecció a una presència exterior internacional i establiment de canals d'intercanvi amb altres realitats.
- Protecció del patrimoni i de la memòria col·lectiva per mitjà de processos d'informació i educació que situïn la cultura entre els seus antecedents i les noves realitats.
- Millora de la imatge i visibilitat de la comunitat mitjançant la difusió i el coneixement de la creativitat i l'expressivitat local.
- Les polítiques culturals locals i regionals esdevenen una plataforma de difusió de processos artístics i científics.

- Forniment d'activitats, espais i temps per a un lleure constructiu a partir de l'expressivitat i en contratendència al monopoli de les indústries del lleure i els mitjans de comunicació.
- Atracció de visitants, públics, espectadors, turistes al seu espai territorial i a la manera de presentar la cultura pròpia.
- Foment de la creativitat plural i pel que fa a formació i inici, definint un rol o estatut dels artistes.
- Foment de la diversitat d'actors, agents públics, consumidors que actuïn de manera directa o indirecta en el desenvolupament de la cultura acceptant les noves realitats culturals emergents.
- Establiment d'estratègies de formació general i artística a diferents nivells que permetin fomentar un capital humà en cultura a partir de la integració de noves formes expressives que incorporin totes les realitats ciutadanes.
- Establiment de polítiques de compensació educativa i social per a la població que no ha tingut o no té accés a la participació cultural.
- Coordinació d'agendes comunes amb altres polítiques (educació, sanitat, medi ambient, ocupació, turisme, etc.) per a una centralitat més gran de la cultura en aquests processos de desenvolupament.

4. Dimensions de la cooperació cultural internacional

De la mateixa manera que en aquesta primera part ens hem centrat en l'àmbit local, les dimensions culturals en les relacions internacionals estan adquirint gradualment una gran importància i transcendència.

Tot seguit presentem algunes definicions per a situar la dimensió internacional de la cultura:

1) Què entenem per *relacions internacionals*?

Per *relacions internacionals* entenem les funcions que poden exercir persones, organitzacions o institucions en el marc del dret internacional.

Quan aquestes relacions es duen a terme en l'àmbit estatal es consideren relacions diplomàtiques, de manera que dos estats s'autoritzen mútuament a exercir funcions al seu personal en un altre país, d'acord amb la **Convenció de Viena de 1961**. Hi ha dues modalitats de relacions exteriors dels estats:

- Les relacions bilaterals (entre dos països).
- La diplomàcia multilateral mitjançant aportacions d'un país a un organisme internacional que gestiona conjuntament unes relacions per a tots els seus membres (entre diversos països).

Pel que fa a les relacions diplomàtiques, també s'hi inclouen una part de les relacions culturals quan s'estableixen convenis bilaterals per al foment i l'intercanvi de les seves cultures.

Les relacions internacionals es poden establir en diferents camps i especialitats (comercials, econòmiques, educatives, defensa, investigació...) en què la diplomàcia exerceix de representant, i hi participen altres agents que manifesten el seu interès per actuar en altres països.

2) Relacions culturals internacionals

En aquest sentit, les relacions culturals internacionals preveuen l'acció cultural exterior del govern i un conjunt d'intervencions d'altres actors culturals (productores, artistes, companyies, editorials, organitzacions no governamentals...) que cada vegada adquireixen més protagonisme per la sensibilitat i la

necessitat creixents d'una internacionalització més gran dels seus projectes culturals i per una demanda que amplia l'àmbit d'acció a altres països i continents.

Així doncs, no és una exclusivitat dels estats o dels governs sinó de tota la societat i se l'ha anomenat *diplomàcia pública*.

3) Cooperació internacional

La cooperació internacional es constitueix a partir de les accions conjuntes de diversos estats o altres ens internacionals a fi de dur a terme uns objectius comuns. Pot ser puntual o permanent, d'acord amb els continguts i el camp d'acció. Aquesta cooperació pot ser tècnica (intercanvi de coneixements i habilitats), institucional, transfronterera, etc.

4) Cooperació cultural internacional

Es tracta de relacions internacionals que es fonamenten en el coneixement mutu de les diverses expressions de les seves cultures, el respecte per les formes culturals diferents, l'enriquiment dels seus agents culturals a partir del contacte entre formes culturals diverses. La cooperació cultural fomenta el coneixement i el respecte dels altres a partir de relacions de confiança que facilitin la convivència pacífica en l'espai internacional. Es pot entendre com el conjunt de fluxos, intercanvis, col·laboracions, cogestions, etc. que es poden dur a terme entre agents diferents de països diversos.

La cooperació cultural va ser un instrument al servei de les diplomàcies oficials de relació i aproximació dels estats en els seus contactes i convenis. Les anomenades "*ambaixades*" culturals es van convertir en un element que acompanyava les relacions diplomàtiques. Tanmateix, actualment aquesta visió s'ha vist incrementada per noves perspectives i possibilitats, ja que es poden valorar els aportaments de la cultura a una comprensió més gran de l'altre i a una dimensió imprescindible de les relacions internacionals per a aproximar cultures i crear condicions per a una convivència pacífica i un intercanvi més important entre la ciutadania i les societats civils.

No obstant això, aquest concepte limitat del paper de l'estat en la cooperació cultural ha estat qüestionat, i sobretot ampliat, per l'emergència de noves organitzacions civils i privades que actuen en el camp de la cooperació cultural al marge o paral·lelament a les relacions oficials mitjançant el foment d'articulacions bilaterals més lleugeres i la constitució de xarxes artístiques i culturals que actuen, en alguns casos i situacions, d'una manera més espontània, ràpida i eficaç en àmbits de més proximitat al ciutadà, amb la qual cosa esdevenen un valor molt important en els processos d'integració, tal com s'ha pogut observar en la presa en consideració de la funció que duen a terme en diferents trobades internacionals. Aquest procés s'inscriu en les noves possibilitats de comunicació i desplaçament, en la pèrdua d'exclusivitat dels

estats en les relacions internacionals i en l'emergència d'una nova dimensió de la cooperació cultural internacional que s'ha d'adaptar a aquests canvis i possibilitats.

Algunes d'aquestes consideracions s'han observat d'una manera molt clara i explícita en la realitat de l'espai cultural europeu, en què els intercanvis, les coordinacions i els projectes en comú s'han convertit en una nova forma de relació dels ciutadans i les organitzacions dels diferents estats nació, que han perdut l'hegemonia de les relacions internacionals, però han contribuït a la construcció política d'Europa des de les pràctiques dels diferents agents que han participat en els programes europeus, en què una condició per a intervenir-hi era la coordinació amb altres socis de diferents països o la mobilitat dels ciutadans (per exemple, el programa Erasmus).

5) Cooperació al desenvolupament en l'àmbit cultural: cultura i desenvolupament

Dins l'ampli abast de la cooperació internacional destaca la cooperació al desenvolupament, que és un conjunt de polítiques que coordina l'OCDE per mitjà del CAD, que regula i controla els ajuts al desenvolupament que aporten els països amb més recursos, d'acord amb les directrius internacionals d'ajuda als països menys desenvolupats i la lluita contra la pobresa.

Aquesta consideració es pot observar en la preocupació dels organismes internacionals com la Unesco en la tramitació de la Convenció sobre la diversitat de les expressions culturals o el tractament de la llibertat cultural en l'Informe sobre desenvolupament humà del 2004, del PNUD.

Els grans conflictes actuals dels escenaris internacionals tenen una dimensió cultural important, i la consideració cultural pot ser una estratègia per a incidir-hi i resoldre'ls. Les relacions internacionals han d'integrar en les seves polítiques un esforç per a reconèixer la diversitat cultural del nostre planeta i la consideració o el dret de cada identitat a sobreviure.

En aquest sentit hem de valorar la potencialitat de les relacions internacionals com una aportació a la convivència i la pau per mitjà de les accions següents:

- Incorporació de la dimensió cultural a l'agenda de les negociacions polítiques dels conflictes internacionals.
- Afavoriment d'un ampli consens a les propostes dels organismes multilaterals per a l'acceptació de mecanismes de dret internacional a favor de la protecció de la diversitat cultural i el reconeixement dels drets culturals com a expressió dels drets humans.
- Establiment d'acords bilaterals, entre països amb una gran tendència a emigrar, per a un tractament respectuós dels procediments d'acollida,

Lectures recomanades

Estratègia de cultura i desenvolupament de la cooperació espanyola a: Estrategia_CxD.pdf.

Cultura és desenvolupament a: Articulo libro Cooperación (3).pdf.

Lectures recomanades

Convenció sobre la diversitat de les expressions culturals a: 142919sConDIV.pdf.

Informe sobre desenvolupament humà del 2004 PNUDESARROLLO_HUMANO_PNUD[1].pdf.

circulació i integració. Desenvolupament d'una cooperació cultural bilateral que permeti a les noves comunitats mantenir un contacte amb els seus orígens i donar a conèixer les formes culturals pròpies.

- Desenvolupament de polítiques de cooperació al desenvolupament amb els països menys avançats per a mantenir les seves estructures culturals.
- Incorporació d'accions i projectes culturals en els objectius de desenvolupament del mil·lenni, sensibilitzant la societat de la necessitat que la cultura participi en la lluita contra la pobresa i l'exclusió a escala mundial.
- Creació de fluxos de circulació i intercanvi entre cultures, per mitjà dels seus creadors i formes d'expressió, per a conèixer més bé l'altre i una presència equilibrada de la diversitat cultural en els espais de difusió a escala mundial.
- Facilitació de la proposta de la Unesco de crear un gran voluntariat internacional en defensa de la diversitat cultural com a gran patrimoni de la humanitat actual i del futur.
- Establiment de canals de cooperació per a la reducció de l'anomenada *bretxa tecnològica* que permeti a les societats més desfavorides incorporar-se a la societat de la informació i situar la seva visió cultural en els circuits de comunicació actual.

Resum

Amb aquestes modestes aportacions es pretén afavorir la reflexió conjunta sobre la necessitat de tenir en compte la potencialitat de la cultura en els processos de cohesió social. La necessitat d'una incidència més gran de totes les dimensions a favor de la convivència i la construcció d'una ciutadania democràtica requereix creativitat en totes les dimensions.

Els actors de la cultura i els creadors o artistes sempre han estat a disposició de la societat en moments crítics o difícils i han aportat la seva expressivitat com a símbol polític de la democràcia i la convivència. Hem de recordar les aportacions de la cultura en les societats oprimides o les dictadures, la capacitat de mobilització i creació d'estats d'opinió en la lluita contra la segregació racial, els esforços per sensibilitzar la població sobre la sida o les mobilitzacions a favor de la pau. Podríem seguir amb exemples en cada una de les nostres realitats per poder valorar que les formes culturals no són simplement una frivolidat sinó que van més enllà, al servei d'una dimensió política imprescindible en la societat contemporània.

Amb tot això, i per acabar, us proposem reflexionar un moment sobre si podem rebutjar tot aquest capital social i us plantejem un repte: "què hem de fer perquè això sigui possible?". Es podria esperar que els responsables d'aquestes polítiques socials per a la convivència no es deixin sorprendre per solucions excessivament maximalistes i valorin el diàleg i l'humanisme com a eines imprescindibles en la realitat actual.

Bibliografia

Bayardo, R. (2004, setembre-desembre). "Consideraciones para la cooperación euroamericana en investigación cultural desde una perspectiva latinoamericana". *Pensar Iberoamérica* (núm. 7). OEI.

Bayardo, R.; Lacarrieu, M. (comps.) (1999). *La dinámica global/local. Cultura y comunicación: nuevos desafíos*. Riobamba/Tucumán: Ciccus / La Crujía ("Signo").

Bauman, Z. (2001). *La globalización: consecuencias humanas* (2a. ed.). Mèxic, DF: Fondo de Cultura Económica.

Bustamante, E. "Diversidad en la era digital, la cooperación iberoamericana cultural y comunicativa". A: *Cooperación cultural euroamericana*. Madrid: OEI.

Canclini, N. G. (1990). *Culturas híbridas. Estrategias para entrar y salir de la modernidad*. Mèxic, DF: Grijalbo.

Canclini, N. G. (1999). *La globalización imaginada*. Buenos Aires: Paidós.

Castells, M. (1977). *Movimientos sociales urbanos* (3a. ed.). Madrid: Siglo XXI.

Castells, M. (2002). *Teorías para una nueva sociedad*. Madrid: Fundación Marcelino Botín.

Castells, M. (1997). *La era de la información. Economía, sociedad y cultura*. Madrid: Alianza.

Comissió Mundial sobre Cultura i Desenvolupament (1997). *Nuestra diversidad creativa. Informe de la Comisión Mundial de Cultura y Desarrollo*. Edicions SM UNESCO.

Declaració dels principis de la cooperació cultural internacional (1966, 4 de novembre). Adoptada en la Conferència General de la UNESCO en la 14a. reunió a París.

Diversos autors (2005). *Cooperación Cultural Euroamericana. IV Campus Euroamericano de Cooperación*. Organización de Estados Iberoamericanos para la Educación, la Ciencia y la Cultura (OEI) ("Papeles Iberoamericanos").

Diversos autors (2005). *Cooperación Cultural Euroamericana. III Campus Euroamericano de Cooperación Cultural*. Organización de Estados Iberoamericanos para la Educación, la Ciencia y la Cultura (OEI) ("Papeles Iberoamericanos").

Diversos autors (2003). *Cooperación Cultural Euroamericana. II Campus Euroamericano de Cooperación Cultural*. Organización de Estados Iberoamericanos para la Educación, la Ciencia y la Cultura (OEI) ("Papeles Iberoamericanos").

Diversos autors (2001). *Cooperación Cultural Euroamericana. I Campus Euroamericano de Cooperación Cultural*. Organización de Estados Iberoamericanos para la Educación, la Ciencia y la Cultura (OEI) / Fundación Interarts.

Informe de desarrollo humano 2004: "Libertad cultural y desarrollo humano". PNUD.

"Sueños e identidades: una aportación al debate sobre cultura y desarrollo en Europa". Interarts-Península.

Jiménez, L. (2006, abril-juny). "Políticas culturales y cooperación internacional para la diversidad y la equidad". *Pensar Iberoamérica* (núm. 8). OEI.

La Cooperación cultura-comunicación en Iberoamérica, Madrid, Agencia Española de Cooperación Internacional para el Desarrollo: Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación, DL 2007 Colección Cultura y desarrollo / Agencia Española de Cooperación Internacional.

Las relaciones culturales internacionales: el marco institucional en España. Documento de trabajo. Madrid: Real Instituto Elcano de Estudios Internacionales.

Martinell, A. (2001). *Diseño y elaboración de proyectos de cooperación cultural*. Organización de Estados Iberoamericanos para la Educación, la Ciencia y la Cultura (OEI) ("Cuadernos de Iberoamérica").

Martinell, A. (2006). "Hacia una nueva política cultural exterior". *Revista ARI* (núm.127). Real Instituto Elcano.

Zapata, E. D. (2007). *Guía para la acción exterior de los gobiernos locales y la cooperación descentralizada Unión Europea-América Latina*. Vol. 1: *Manual práctico para internacionalizar la ciudad*. Barcelona: Diputació de Barcelona.